

Underrättelsehanteringen i ett tvångsmedelsärende vid åklagarkammaren i Kristianstad

1. Bakgrund

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (nämnden) granskar fortlöpande de underrättelser som kommer in till nämnden om beslut att underlåta att underrätta enskilda om hemlig tvångsmedelsanvändning.

Nämnden har granskat ett tvångsmedelsärende som har handlagts vid åklagarkammaren i Kristianstad där beslut fattats om att underlåta att underrätta enskild om hemlig tvångsmedelsanvändning. Nämnden har tagit del av handlingarna i tvångsmedelsärendet och ställt skriftliga frågor till åklagaren. Granskningen har syftat till att kontrollera om ärendet handlagts i enlighet med lag eller annan författning.

2. Rättsliga utgångspunkter

Bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning finns i 27 kap. 31–33 §§ rättegångsbalken (RB). Syftet med bestämmelserna är att ge den som utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden har inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse har varit en rättsstridig åtgärd.¹

Utgångspunkten är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB). Om tvångsåtgärden avsett ett telefonnummer, en annan adress eller en viss elektronisk utrustning som innehas av annan än den misstänkte, ska även innehavaren underrättas (27 kap. 31 § andra stycket första meningen RB). En underrättelse om att hemliga tvångsmedel har använts ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen,

¹ Prop. 2006/07:133 s. 30.

dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutades (27 kap. 31 § fjärde stycket RB). Det är den åklagare som är eller har varit förundersökningsledare som ansvarar för att underrättelseskyldigheten fullgörs (14 b § första stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

Ett viktigt undantag från underrättelseskyldigheten är att underrättelsen ska skjutas upp om det råder förundersökningssekretess eller viss annan sekretess (27 kap. 33 § första stycket RB). Om det på grund av sekretess inte har kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades behöver, enligt den reglering som gällde vid tiden för handläggningen av det aktuella tvångsmedelsärendet, någon underrättelse inte lämnas (27 kap. 33 § andra stycket RB).² Om underrättelse underläts är åklagaren skyldig att underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen).

I förarbetena till den ursprungliga lydelsen av 27 kap. 33 § RB anges att åklagaren återkommande ska pröva om sekretess hindrar att underrättelse lämnas och att en slutlig prövning ska göras när ettårsfristen har löpt ut. Lagstiftaren har förutsatt att det i varje enskilt fall görs en noggrann prövning av om den enskilde ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen eller inte. Det ska i efterhand vara möjligt att kontrollera om det har varit korrekt att inte underrätta den enskilde och det ligger i sakens natur att sekretessprövningarna dokumenteras.³

I Riksåklagarens riktlinjer om underrättelser om hemliga tvångsmedel preciseras hur prövningen av om sekretess hindrar en underrättelse ska gå till. Av riktlinjerna framgår att den fortlöpande prövningen ska göras kvartalsvis och att åklagaren – om det inte är uppenbart obehövt – ska inhämta beslutsunderlag genom förfrågningar till den eller de utredande myndigheter som antas kunna lämna besked.⁴

I Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning om hemliga tvångsmedel anges bl.a. följande. När hemliga tvångsmedel används i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas och åtgärden inte leder fram till att någon blir skäligen misstänkt saknas det ofta anledning för åklagaren att behålla förundersökningsledningen. Om förundersökningen återförs till Polismyndigheten är

² Sedan den 1 juli 2024 gäller att om det på grund av sekretess eller risk för men för utredningen inte har kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år och sex månader från det att tvångsmedelsanvändningen avslutades, ska frågan om underrättelse prövas slutligt. En underrättelse ska då bara lämnas om sekretess inte längre gäller och om det kan ske utan men för utredningen.

³ Prop. 2006/07:133 s. 44 och 86.

⁴ Riksåklagarens riktlinjer RÅR 2012:1.

det viktigt att åklagaren får besked om Polismyndighetens nedläggningsbeslut för att kunna fullgöra sin underrättelseskyldighet. En bevakning bör läggas upp i IT-stödet HTM-Cåbra samtidigt som tydliga direktiv lämnas till Polismyndigheten att underrätta åklagaren när förundersökningen läggs ned. Bevakning kan sedan ske genom att varje kvartal fråga Polismyndigheten om förundersökning fortfarande pågår.⁵

3. Nämndens iakttagelser och bedömning

Såvitt nu är aktuellt har inledningsvis följande framkommit. I en förundersökning gällande ett allvarligt brott ansökte åklagaren om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation i syfte att utreda vem som skäligen kunde misstänkas. Efter att ansökan beviljades av rätten återlämnades ledningen av förundersökningen till Polismyndigheten. Tvångsmedelsanvändningen resulterade inte i att någon blev skäligen misstänkt och Polismyndigheten lade ned förundersökningen. Fem månader därefter beslutade åklagaren att skjuta upp underrättelse till innehavaren av de övervakade telefonnumren och elektroniska kommunikationsutrustningarna.

Åklagaren har efter frågor från nämnden uppgett att hon har varit försumlig genom att inte omgående notera uppgifter som en handläggare registrerat i HTM-Cåbra och att det är beklagligt att den första underrättelseprövningen ägde rum för sent. Nämnden konstaterar att åklagaren brast i bevakningen av ärendets status efter det att förundersökningen återfördes till Polismyndigheten. Enligt nämnden är det inte godtagbart att frågan om underrättelse prövades fyra månader efter att fristen enligt 27 kap. 31 § fjärde stycket RB löpte ut.

I tvångsmedelsärendet finns det inte något spår av en löpande underrättelseprövning efter beslutet att skjuta upp underrättelsen. Åklagaren har förklarat att hon hade kontinuerlig kontakt med Polismyndigheten om den enskilde och att hon var helt införstådd med att det inte var lämpligt att lämna någon underrättelse. Enligt nämnden är det en brist att åklagaren inte dokumenterade den löpande underrättelseprövningen och vilka uppgifter som låg till grund för sekretessbedömningarna.

Beslutet att underlåta att underrätta den enskilde fattades 17 månader efter att förundersökningen avslutades och enligt vad som angavs i beslutet bedömdes frågan om sekretess utifrån ett underlag som Polismyndigheten upprättat tio månader tidigare. Åklagaren har uppgett att beslutet fattades fem månader

⁵ Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2022:25, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden (augusti 2022).

efter utgången av ettårsfristen på grund av försumlighet och bristande rutiner och att något uppdaterat underlag inte inhämtades eftersom färsk muntlig information erhöles från Polismyndigheten. Nämnden konstaterar att det inte fanns något sakligt skäl att avvakta med beslutet att underlåta underrättelse.⁶ Nämnden noterar vidare att åklagaren inte dokumenterade att sekretessbedömningen baserades på muntliga uppgifter. Det dokumenterades inte heller vad de muntliga uppgifterna innehöll och när de inhämtades, vilket enligt nämnden har försämrat möjligheten att i efterhand kontrollera om det var korrekt att inte underrätta den enskilde.

Sammantaget har underrättelseprövningen i tvångsmedelsärendet enligt nämnden präglats av senfärdighet och otillräcklig dokumentation. Bristerna har urholkat nämndens möjligheter att utöva en effektiv tillsyn.

Åklagaren har framfört att åklagarkammaren efter handläggningen av tvångsmedelsärendet har vidtagit åtgärder i syfte att förbättra bl.a. hanteringen av underrättelser till enskilda. Det handlar om att handläggare har utbildats, att en senior åklagare utsetts till samordningsansvarig och att nya rutiner är under framtagande. Nämnden, som tidigare i år uttalade sig om liknande brister vid åklagarkammaren,⁷ förutsätter att de vidtagna åtgärderna leder till att underrättelsehanteringen förbättras.

4. Beslut

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Eva Melander Tell, Anti Avsan, Anna Ekström, Charlotta Bjälkebring Carlsson, Matheus Enholm, Stephen Jerand, Jon Karlfeldt, Helene Odenjung och Per Schöldberg (enhälligt).

⁶ Enligt den tidigare regleringen fanns det utrymme att hålla frågan om underrättelse öppen efter utgången av ettårsfristen, se prop. 2006/07:133 s. 47–48. Sedan den 1 juli 2024 gäller däremot att frågan ska prövas slutligt när fristen löper ut.

⁷ Nämndens uttalande den 24 januari 2024 "Granskning av tre tvångsmedelsärenden vid åklagarkammaren i Kristianstad där enskilda inte underrättats om hemlig tvångsmedelsanvändning" (dnr 148-2022).

Föredragande: Viktor Wallén

Expedition till:

Åklagarkammaren i Kristianstad

För kännedom till:

Åklagarmyndigheten, tillsynsavdelningen